

Loek Janssen is internationaal vertegenwoordiger van de VGN. Hij onderhoudt de contacten met leraren geschiedenis in heel Europa. Didactische tips van die collega's probeert hij om te zetten naar de Nederlandse praktijk.

LOEK JANSSEN

Een Balkan aan de Maas?

b. De Balkancrises in 1908, 1912 en 1913

Op de Balkan, het „kruitvat van Europa”, speelde, zoals we zagen, de Oostenrijks-Servisch/Russische tegenstelling de hoofdrol.

- In 1908 ontstond de maandenlange *Bosnische crisis*. Oostenrijk maakte gebruik van een paleisrevolutie in Istanboel en annexeerde de Turkse provincies *Bosnië* en *Herzegovina*. Servië, dat zich hierdoor niet alleen een toegang naar de Adriatische Zee zag ontglippen maar bovenal de kans op een Groot-Servië, reageerde woedend en mobiliseerde zijn leger. Een dreigende oorlog werd afgewend doordat Duitsland Oostenrijk krachtig steunde. Rusland, dat zich te zwak voelde na de nederlaag tegen Japan en dat bovendien niet door Engeland en Frankrijk gesteund werd, zag zich genoodzaakt Servië koest te houden.
- Een nieuwe diplomatieke nederlaag leed Rusland door de *Eerste Balkanoorlog* (1912-1913). De christelijke Balkanstaten *Servië*, *Montenegro*, *Griekenland* en *Boelgarije*, die eeuwenlang door de islamitische Turken onderdrukt waren geweest, verenigden zich in een Balkanbond. Aangemoedigd door Rusland, bezetten zij het resterende Turkse gebied op de Balkan. Om een grote Europese oorlog te voorkomen, belegden de grote mogendheden een conferentie in Londen. Hierbij moest het verslagen Turkije berusten in de schepping van een onafhankelijk *Albanië*. Opnieuw zag Servië zich de toegang naar de zee ontzegd.
- Wegens geschillen over de verdeling van de buit vlogen de Balkanstaten vervolgens elkaar in de haren. In deze *Tweede Balkanoorlog* (1913) werd Oostenrijk door Duitsland en Italië er nog van weerhouden Servië in de rug aan te vallen, zodat het een binnenbrand bleef. Boelgarije dolf het onderspit en Servië en Griekenland verdeelden het omstreden Macedonië.

Een gevaarlijk gevolg van deze Balkancrises was de groeiende verbittering van de fel nationalistische Serven jegens de Oostenrijkers. In Oostenrijkse militaire kringen werd de verleiding steeds groter om Servië eens de les te lezen. De Russen, die in 1908 vernederd waren, zouden Servië echter niet nog eens in de steek willen laten.

Samenvattend zien we dat er veel was veranderd sinds de dagen van Bismarck: Frankrijk had zijn isolement doorbroken en feitelijk bezat Duitsland slechts Oostenrijk als betrouwbaar bondgenoot. De zwakke schakel in de Dreibund was immers Italië, dat aanspraken maakte op de Oostenrijkse irredenta en dat bovendien met Frankrijk een neutraliteitsverdrag had gesloten.

Uit: J. Knippe, *Historisch Perspectief* I, 41.

De Raad van Europa staat niet bovenaan het lijstje van onderwerpen dat een docent geschiedenis aan de orde wil stellen. Enerzijds is dat begrijpelijk – wat hebben we nu precies aan de Raad van Europa? – maar anderzijds is dat

niet helemaal terecht. Zo weten slechts weinigen dat de Raad in 2001 aanbevelingen heeft geformuleerd met betrekking tot het geschiedenisonderwijs in de 21e eeuw. Evenmin is bekend dat de Raad een vijftal conferenties heeft geor-

De Balkan in 1913.

■ = verloren Turks gebied.

ganiseerd rondom essentiële jaartallen in de geschiedenis van Europa in de negentiende en twintigste eeuw.

De vijf conferenties zijn inmiddels achter de rug. De jaren, die achtereenvolgens aan de orde kwamen waren 1848, 1989, 1945, 1919 en 1912/1913. U leest het goed: niet het startjaar van de Eerste Wereldoorlog, 1914, maar de twee jaren daarvoor! Het zijn de jaren van de Balkanoorlogen, voor menigeen vage gebeurtenissen aan het begin van de twintigste eeuw.

Nu was ik uitgerekend voor deze laatste conferentie, die gehouden werd in Athene, uitgenodigd. En dat leverde toch weer een lesidee op.

Gerommel in de regio

Jaren geleden gebruikten wij op school in de bovenbouw vwo de methode *Historisch Perspectief* van J. Knigge. In dat boek staat een stukje van ruim een halve bladzijde over de Balkanoorlogen. De schrijver plaatst de ontwikkelingen op de Balkan tussen 1908 en 1913 in de aanloop naar de Eerste

Wereldoorlog. Het zal u bekend voorkomen: het kruisvat van Europa, de moord op Franz Ferdinand in Sarajevo, de toestand van het Turkse rijk.

Met deze kennis gewapend, en het uitstekende boek van Micha Glenny *De Balkan 1804-1999* (Utrecht/Antwerpen 2000), toog ik vorig jaar in de meivakantie naar Athene.

Het was interessant om te zien wie er allemaal waren. Een behoorlijk bont gezelschap: Grieken, Bulgaren, Turken, Albanezen, Bosniërs, Kroaten, Serviërs.

die de Balkanoorlogen daarin gespeeld zouden kunnen hebben waren telkens terugkerende thema's.

Voor een buitenstaander als ik werd er heftig gediscussieerd over soms minuscule kwesties, bijvoorbeeld het verloop van een taalgrens. Hoewel, minuscuul? Kennen wij dat in Nederland ook niet? Misschien niet zo bloedig als op de Balkan, maar voor de betrokkenen niet minder belangrijk? Zo herinner ik me de twee jaarlijkse 'ontmoetingen' tussen de voetbalclubs NEC uit Nijmegen en

dorp Mariaheide. Dat herinnerde aan de tijd van de onderdrukking der katholieken in de Republiek in de zeventiende en achttiende eeuw. Het monument staat precies op de oude grens tussen de Meierij van 's-Hertogenbosch (een van de vier kwartieren van het Generaliteitsland Staats-Brabant), waartoe ook Veghel behoorde en het onafhankelijke Land van Ravenstein, waarin onder andere Uden lag.

Eeuwenlang was het Land van Ravenstein een katholieke enclave in de protestantse Nederlanden. Dit zou zo blijven tot de Fransen aan het begin van de negentiende eeuw besloten dat het toch wel heel onhandig besturen was. Het Land van Ravenstein werd gekocht van de Duitse eigenaar en werd gewoon een deel van de Bataafse Republiek, later het Koninkrijk Holland. De grens tussen Veghel en Uden was voorgoed opgeheven. Maar als Udenaar had je in de jaren zeventig van de twintigste eeuw nog steeds het gevoel de beschaving naar Veghel te brengen. En logisch dat de inwoners van Veghel vonden dat zij dat juist bij Uden deden. Blijkbaar was de gevoelsmatige grens er nog wel. En de fusie ging niet door!

In de lespraktijk

Het kan interessant zijn om (als praktische opdracht, als profielwerkstuk) onze leerlingen te confronteren met dergelijke 'kleine' historische problemen uit de directe omgeving. Ik durf te wedden dat u er allemaal wel een voorbeeld van kunt geven. Het vergt enig spitwerk en voorbereiding, maar het resultaat is heel dankbaar. En misschien is het daarna gemakkelijker om problemen uit de 'grote' geschiedenis aan de orde te stellen: waar maken ze zich zo druk over? Waarom legt iedereen de bedoelingen van de ander per definitie verkeerd uit?

Slovenen, Macedoniërs, een Kosovaar, een Roemeense, een Duitser, een Oostenrijker, een Italiaan, een vertegenwoordiger van de Heilige Stoel – en natuurlijk de altijd aanwezige Britten.

Al snel bleek dat de conferentie niet alleen ging over de twee Balkanoorlogen. Al was men daar ook nog lang niet uit! Feitelijk speelde in een aantal discussies de huidige situatie op de Balkan een behoorlijk grote rol. De onvrede die daarover bestaat en de rol

Vitesse uit Arnhem. Of beter: de jaarlijkse confrontaties tussen twee groepen supporters.

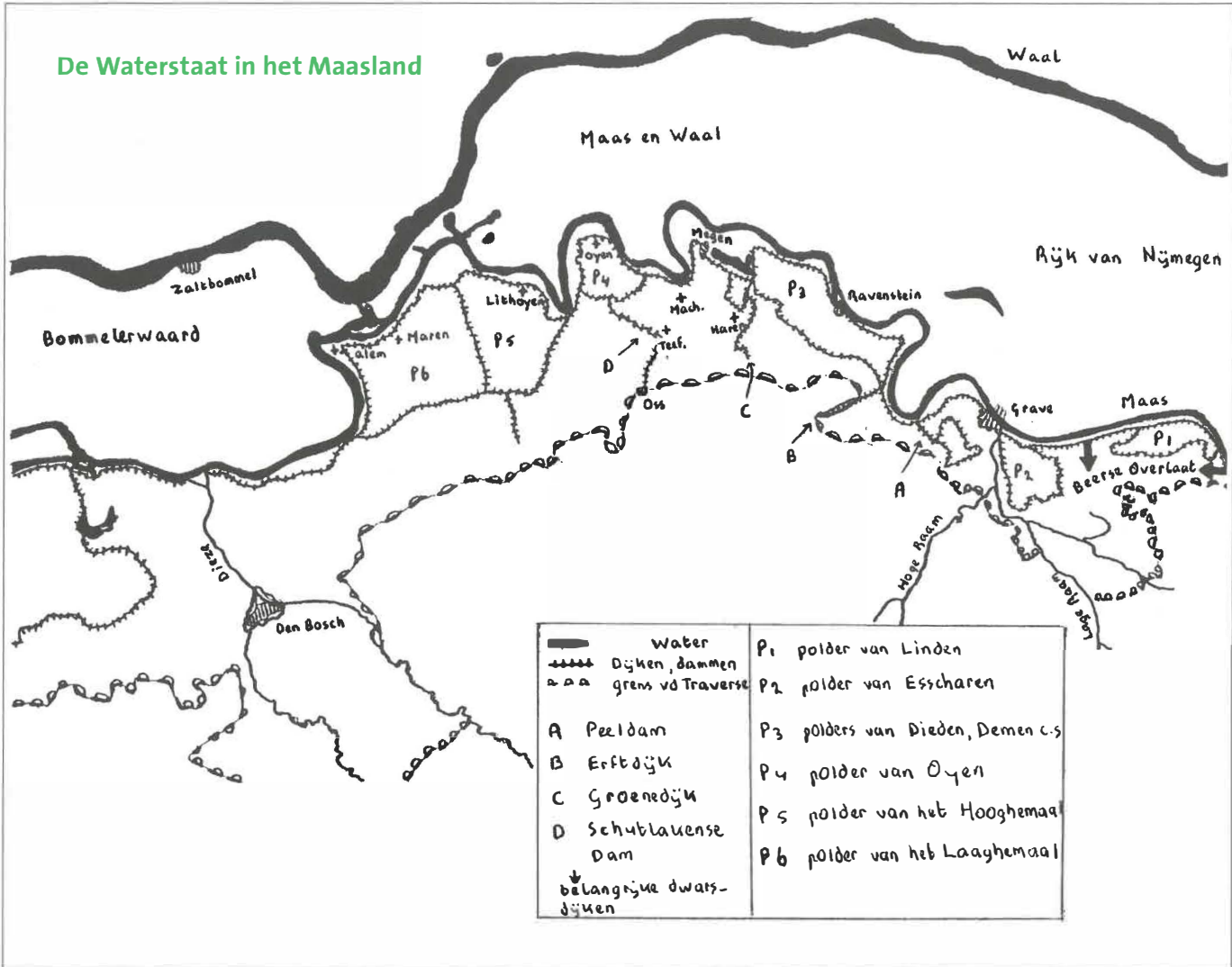
Oud zeer

Enkele jaren geleden 'dreigden' de Noord-Brabantse gemeentes Uden en Veghel te fuseren.

Ik woonde in de jaren zeventig in Uden, maar ik ging in Veghel naar de middelbare school. Dagelijks passeerde ik op de fiets een monument aan de rand van het

Een kort voorbeeld uit mijn studietijd aan de (toen nog) Katholieke Universiteit Nijmegen moge dit verduidelijken. Mijn doctoraalscriptie had betrekking op de geschiedenis van het Graafschap Megen in de achttiende eeuw. Tijdens het onderzoek stuitte ik op een fraai staaltje 'burenruzie', een ruzie die had kunnen uitlopen op een heuse oorlog tussen twee onafhankelijke staten in Brabant, Het Land van Ravenstein en het, eveneens soevereine, graafschap

De Waterstaat in het Maasland

Megen. En zou de regionale grootmacht, de Republiek, dit zomaar hebben laten plaatsvinden aan haar grenzen?
Kortom: een Balkan aan de Maas?

In de loop van de achttiende eeuw begon het peil van de Maas aanzienlijk te stijgen. Regelmatig was er in Brabant sprake van doorbraken en overstromingen en iedereen had er belang bij zo snel mogelijk verlost te zijn van al dat Maaswater. Daartoe werd onder andere de Beerse Overlaat bedacht; om het iets naar het westen gelegen stadje Grave bij hoog water te ontlasten. Wanneer de stand van de Maas te hoog was, werd de overlaat geopend en stroomde het water over de laag gelegen landerijen. Ook die van Ravenstein en die van Megen.

Tussen deze twee staatjes lag bij wijze van grens een dijk, de Groenedijk. Vanuit de Megense optiek moest deze dijk het water tegenhouden, voor

Ravenstein was het een belemmering om het water snel kwijt te raken aan lager gelegen gebieden, onder andere Megen.

Enkele keren leidden deze tegengestelde belangen tot een staat van bijna-oorlog. Soms was er sprake van gewapende dijk-bewaking. Maar uiteindelijk kwam men tot de conclusie dat het allemaal niet de moeite waard was om hierover te strijden. Het bleek onmogelijk het almaar stijgende water van de Maas tegen te houden, noch in het Land van Ravenstein, noch in het Graafschap Megen.

Hoewel, opgelost? Juist in deze tijd horen we weer veel over stijgend rivierwater, de noodzaak van overlaten en hoogwatergeulen. En over de bezwaren die door aanwonenden daar weer tegen gemaakt worden. Het gaat de mensen echt aan. Ze maken zich er druk over. Tegelijkertijd lees ik over de ontruiming van de joodse dorpen in de Gazastrook en elders en over het verzet daartegen.

Ook hier de discussie tussen algemeen belang en eigenbelang. En vooral: wie bepaalt welk belang er moet 'winnen'? Als docent geschiedenis wil ik hierover graag met de leerlingen in discussie gaan, ze erover laten nadenken. Een voorbeeld uit de directe omgeving kan daarbij verhelderend werken.

Overigens is het verhaal van de Balkan-oorlogen op zichzelf interessant genoeg om te gebruiken bij uw lessen over de Eerste Wereldoorlog; eventueel gekoppeld aan de huidige situatie en discussies in dat deel van Europa.